

วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต : ความหมาย บทบาท และความเป็นมา
ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ
Phra Upakhot Procession Culture : Meaning, Role and
Background in Ban Pa Do Community, Prasat,
Huay Tabtan, SiSaKet Province

ธัญพงศ์ สารรัตน์¹

Thanyapong Sararat

¹สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Social Studies Program, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

ได้รับบทความ: 8 เมษายน 2563
ปรับปรุงแก้ไข: 6 พฤษภาคม 2563
ตอบรับตีพิมพ์: 7 พฤษภาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการให้ความหมายทางวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของคนไทยเชื้อสายกูย (ส่วย) และลาว ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตในโอกาสการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ และงานบุญผะเหวดอันเป็นวัฒนธรรมสำคัญในงานบุญของท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตมีความหมายทั้งวัฒนธรรมที่เกิดจากระบบความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น เช่น ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณีจากตำนานผสมผสานกับความเชื่อ

ส่วนความเชื่อที่เกิดขึ้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากระบบการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวและชุมชน รวมถึงกลุ่มคนภายนอก โดยมีบ้านและวัดเป็นศูนย์กลางที่จะเชื่อมโยงวัฒนธรรมและเพื่อรวมกลุ่มคนเข้าร่วมกิจกรรมในนาม “วัฒนธรรมท้องถิ่น” วัฒนธรรมนี้จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการบ่งบอกอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นประเพณีหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์กวย (ส่วย) ในท้องถิ่นศรีสะเกษ

คำสำคัญ: พระอุปคุต, วัฒนธรรม, บทบาท, กวย(ส่วย), บ้านปะโด๊ะ, ศรีสะเกษ

Abstract

This article aimed to study the cultural meaning and belief system in Thai Kuoy (Suay) and Laotian in Ban Pa Do community, Prasat, Huay Tabtan, SiSaKet Province having the culture transferring system from generation to generation through Phra Upakhut Procession culture in the occasion of Buddha image welding ceremony at Ban Pa Do community and Bun Pha Wet ceremony which was the important local ceremony.

The result found that Phra Upakhut Procession culture had cultural meaning from the community traditional believes such as the faith in Buddhism and spirit. It was the definition for tradition from legend combining with belief. For the belief was the part of socialization process in family and community including the outsiders with house or temple as the center connecting culture and to accumulate people in the activity called 'Local Culture'. This culture then was another tool presenting the world Kuy (Suay) cultural identity in SiSaKet local area.

Keywords: Phra Upakhut, Culture, Role, Kuy (Suy), Ban Pa Do, SiSaKet

บทนำ

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีตประเพณี ระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ ถือปฏิบัติจนมีการสั่งสมจนเกิดเป็นวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมของกลุ่ม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537) ซึ่งท้องถิ่นศรีสะเกษประกอบไปด้วยกลุ่มคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ศิริชัช พรหมดี (บรรณาธิการ), 2555, น. 25-26) การรับรู้และทำความเข้าใจรวมทั้งการยอมรับในความเป็นชาติพันธุ์ย่อมเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมในแต่ละวัฒนธรรม ย่อมมีส่วนที่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและระบบคิดของสังคมนั้นได้มากขึ้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2551, น. 47) โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อทาง “ศาสนา” ที่จัดว่าเป็นเรื่องนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (เกียรติช, 2551, น. 115) รวมถึงเรื่องราวของกลุ่มคนที่รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษทางสายเลือดทางวัฒนธรรมเดียวกัน (ชมพูนุท นาศิริรักษ์, 2537, น. 21-22) ซึ่ง “กวย” หรือ “ส่วย” หรือ “ซุย” (พระอาจารย์ธนรัตน์ ถาวรธมฺโม, 2563, สัมภาษณ์) เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่หลากหลายในท้องถิ่นศรีสะเกษที่ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนแม้จะมีการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ (วิระ สุดสังข์, 2545, น.61; และผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2520, น. 45) โดยเฉพาะมีความเชื่อเรื่องการเลี้ยงช้าง ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ผสมผสานกับศาสนา (ธนพล วิทยาลัย, 2560, น. 3)

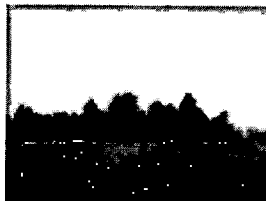
ดังนั้นผู้เขียนจึงได้หยิบยกนำประเด็นความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการแสดงควมมีตัวตนในตัวตนในท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรมประเพณี

ในห้องถื่นของชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอยะหริ่ง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แถบนี้โดยอยู่ใกล้เคียงกับห้วยทับทัน ซึ่งผู้เขียนได้ไปสังเกตการณ์บริบทสังคมวัฒนธรรมของคนในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ในเดือนธันวาคม 2562 โดยน่านักศึกษาร่วมขบวนแห่พระอุปคุตเพื่อสมโภชการหล่อพระประธานตามโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ โดยอิงเกณฑ์ของคู่มือการประกันคุณภาพการศึกษา ภายในระดับอุดมศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ (พ.ศ.2562) เพื่อบริหารงานกิจกรรมกับการบริการวิชาการ การเรียนการสอน การวิจัย และเผยแพร่กิจกรรม หรือการบริการด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยต่อสาธารณชน (กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2562, น. 140-141) โดยมีการจัดเป็นครั้งแรก และในการศึกษาคั้งนี้ผู้เขียนได้ประมวลให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของคนในชุมชนบ้านปะโด๊ะ โดยประเด็นที่น่าสนใจจึงอยู่ที่คนในห้องถื่นได้มีการให้ความหมายและมีความเชื่อ รวมทั้งการให้คุณค่าต่อพิธีกรรมของประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวอย่างไร จึงทำให้เขาเหล่านี้ยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีอย่างเคร่งครัด ส่วนประเด็นคำถามครั้งนี้คือ 1) วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตมีพัฒนาการความเป็นมา มีความสำคัญ และมีการให้ความหมายโดยคนในชุมชนไว้อย่างไร และ 2) วัฒนธรรมดังกล่าวได้มีบทบาทและกระบวนการใดบ้างในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน มีปัจจัยใดบ้างที่ช่วยสืบสานบ้าง ตลอดจนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของคนในชุมชนบ้านปะโด๊ะอย่างไร โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมที่ผ่านมา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่พบงานศึกษาที่ว่าด้วยเรื่องดังกล่าวโดยตรง มีเพียงงานศึกษาที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้เขียนได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ งานวิจัยของ วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2557) เรื่อง “พระอุปคุต :

การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนาน และพิธีกรรมในสังคมไทย” งานวิจัยของ พระวิทย์ ธรรมวโร (ธนานรรัตน์) (2556) เรื่อง “วิเคราะห์คติเชิงปรัชญาที่ปรากฏในเรื่อง พระอุปคุต” งานวิจัยของพระบุญนาค อติพล (กิจเกษม) (2556) เรื่อง “ศึกษาความเชื่อ เรื่องพระอุปคุตในสังคมไทย” งานวิจัยของพระประพันธ์ สุทธิจิตโต (กวางสิบสาม) (2548) เรื่อง “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา” และ งานวิจัยของพระภัทรพงษ์ นิรุตติเมธี (มะโนวัน) (2556) เรื่อง “ศึกษาอิทธิพลของพระอุปคุตที่มีต่อสังคมชาวพุทธในล้านนา” โดยงานกลุ่มดังกล่าวผู้เขียนสามารถนำเนื้อหามาเป็น พื้นความรู้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อองค์พระอุปคุต และ ใช้เป็นกรอบความคิดในการจัดทำเค้าโครงบทความ และความรู้อีกส่วนหนึ่งใช้เป็นข้อมูล ที่จะช่วยกำหนดแนวทางในการค้นคว้าข้อมูลและอภิปรายผลในการศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต : ความหมาย บทบาท และความเป็นมาในชุมชนบ้าน ปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ” ต่อไป โดยการใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลักและการศึกษาครั้งนี้ อาจสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปปรับใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นอื่น ๆ

สภาพทั่วไปและโครงสร้างทางสังคมของบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 1 ฉันทพงษ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). *หนองปะโด๊ะหลังวัดบ้านปะโด๊ะที่เปรียบเสมือนแหล่งอาหารของชุมชน*[ภาพถ่าย]

บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านแต่เดิมเป็นทุ่งนากว้าง ต่อมาจึงได้มีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยตั้งบ้านเรือนขึ้น โดยมาเพื่อเอาที่ทำนา ทำการเกษตร เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน และดินมีความอุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้กับห้วยทับทัน แม้การคมนาคมจะไม่สะดวกเท่าที่ควร (ยา กุดสง, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) “บ้านปะโต๊ะ” เป็นกลุ่มหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รวมกันเป็นชุมชนใกล้กับบริเวณห้วยทับทัน ซึ่งบ้าน “ปะโต๊ะ” หรือ “ปาโต๊ะ” หมู่ที่ 8 ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน (เป็นส่วนหนึ่งของตำบลปราสาทที่มี 16 หมู่) (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ, 2549, น.263) โดยมีผักกระโดนหรือต้นจิกในภาษาภาคกลาง ทั้งนี้ผักกระโดน เป็นผักธรรมชาติที่นำมากินกับอาหาร เช่น ปั่น แจ่ว ลาบ ก้อย และกินกับอาหารประเภทที่มีแมลงเป็นส่วนผสมด้วย ซึ่งผักกระโดนมีหลายสายพันธุ์ เช่น กระโดนน้ำ กระโดนโคก และกระโดนเตี้ย เป็นต้น (ประดิษฐ์ ศิลายุทธ, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563) ซึ่งเป็นชื่อภาษาส่วยว่า “ปะโต๊ะ” อันเป็นชื่อหมู่บ้าน รอบๆ หนองน้ำมีผักกระโดนน้ำขึ้นอย่างหนาแน่น ปัจจุบันมีจำนวนน้อย และชุมชนใช้ประโยชน์ในการเกษตรและประมงหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งเมื่อราว พ.ศ.2390 ครั้งแรกมีประมาณ 12 ครัวเรือน โดยมีนายบตี บัวไขเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีโรงเรียนบ้านปะโต๊ะซึ่งถูกตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2506 (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ, 2549, น.270) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การตั้งชื่อบ้านมีการตั้งตามสภาพภูมิศาสตร์ คือมีหนองปะโต๊ะ หรือ หนองกระโดน ซึ่งเป็นภาษาส่วย โดยปัจจุบันส่วนใหญ่สระน้ำถูกถมทำเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านหมดแล้ว (ยา กุดสง, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) และยังมีผักกระโดนตามทุ่งนาด้วย (ข้อมูลประวัติวัดปะโต๊ะ, มปป., น.2) และบางส่วนยังคงความอุดมสมบูรณ์ มีการขุดลอกใหม่ มีป่าล้อมรอบ มีที่สูบน้ำ ใช้เป็นแหล่งทำกินของชาวบ้านอยู่หลังวัดปะโต๊ะ ต้องเดินลัดทุ่งนาไป มีน้ำสูงประมาณข้อเข่า (ทองอ่าน ภูญา, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) โดยในปัจจุบันมีเส้นทางหลัก ๆ คือ เดินทางถนนลาดยาง

จากอำเภออุทุมพรพิสัยสายที่ 4186 (สายศรีสะเกษ - อุทุมพร) (ภราดร ศรีปัญญา และคณะ, 2558, น.34) โดยมีถนนเชื่อมกับอำเภอเมืองจันทร์ บึงบูรพ์ และห้วยทับทันด้วย ในส่วนสภาพบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยจะปลูกเป็นเรือนไม้สองชั้นใต้ถุนโล่งเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่มาจากความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ (เบญจวรรณ นาราสิัจ, 2552, น.26 และเบญจวรรณ นาราสิัจ, 2560, น.45) ซึ่งตัวบ้านจะต้องอยู่สูง บ้านนิยมปลูกด้วยไม้ทั้งหลัง ปลูกเรือนเป็นแนวไล่เลี่ยไม่ห่างกันนัก ส่วนใหญ่จะไม่มีรั้วกั้นอย่างชัดเจน เส้นทางเดินระหว่างบ้านเรือนแต่ละหลังจะเดินทะลุไปมาหาสู่กันได้ เพราะชาวบ้านจะเลี้ยงโคกระบือกันค่อนข้างมาก จำเป็นต้องใช้เส้นทางเดินระหว่างเรือนเป็นเส้นทางสำหรับให้โคกระบือเดินได้โดยง่าย (แก้ว บุญช่วย, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) และส่วนใหญ่ภายในบ้านจะพบว่ามีหิ้งพระ หรือโต๊ะหมู่บูชาพระขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันไป ด้วยเพราะความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาอย่างเคร่งครัดของผู้คนที่นี่ นอกเหนือจากไปทำบุญเข้าวัดตักบาตรฟังธรรมแล้ว ยังมีการสวดมนต์และกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองและคนในครอบครัวเคารพนับถือที่บ้านของตนเองอีกด้วย (สมชาย นิลอาธิ; และคณะ, 2555, นน.46-47) ในส่วนกลุ่มองค์กรทางสังคมในบ้านปะโต๊ะ จะมีคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และกลุ่มเกษตรกรทำนาปะโต๊ะ กลุ่มสตรีแม่บ้านปะโต๊ะ และกลุ่มสืบสานวัฒนธรรม - ธรรมชาติ บ้านปะโต๊ะ

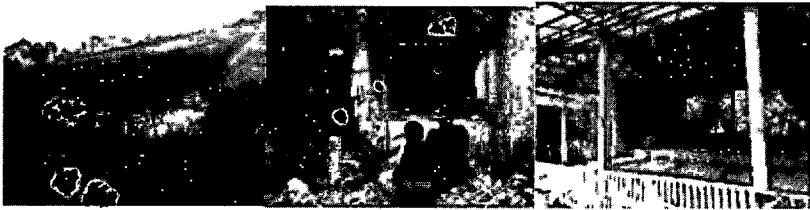

ภาพที่ 2, 3, 4, 5 ฉันทพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). *ฝักกระโดนในหนองปะโต๊ะ* ที่มาของชื่อบ้านนามเมืองบ้านปะโต๊ะ และป่าชุมชนทางเข้าหมู่บ้าน[ภาพถ่าย]

ด้านศาสนาและระบบความเชื่อ ซึ่งโลกทัศน์ทางความเชื่อ และการจัดระบบ

ความเชื่อของคนบ้านปะโด๊ะที่มีต่อศาสนา เทพยดา นางฟ้า เจ้าพ่อ ความเชื่อเรื่องผีและ พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีศาสนาเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยง ความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (ปัญญา อาจหาญ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) ทั้งนี้คนใน ชุมชนบ้านปะโด๊ะ เป็นชาวกูย (ส่วย) โดยมีวิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกูยหรือ กวยจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยวัฒนธรรมกูยหรือส่วยที่เด่น ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ยะจุย” ผสมผสานกับคติความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา การทำนายเพื่อสืบหาสิ่งของทรัพย์สินที่หายไป ชาวกูยหรือส่วยเรียกว่า “โปล” การรักษาโรคด้วยวิธีการบำบัดตามแนวความเชื่อของชาวกูยหรือกวย และ พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง เรียกว่า “แกลมอ” (ธนพล วิยาลิงห์, 2560, น.11) ซึ่งสถานที่สำคัญเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ วัดบ้านปะโด๊ะ และ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเทพยดา เทวดา ที่เชื่อว่ามียูอยู่จริง ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ และ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และผีปู่ตา ที่สถิตอยู่บริเวณป่าชุมชนทางเข้าหมู่บ้าน และยังมี ความเชื่อว่า พื้นที่ในหมู่บ้านของตนมีบางที่บางแห่งเป็นที่สถิตของผี เช่น บริเวณริมน้ำ มีผืนน้ำสถิตอยู่ โดยชาวบ้านเล่าว่ามีผีเจ้าที่ชื่อ “แม่เหียน” (บางท้องถิ่นเรียกว่า ผีอีสันเหียน จะมียูอยู่ทุกหมู่บ้านของอีสาน เชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของผู้หญิงที่นุ่งสั้น ๆ และมักจะมา รบกวนเด็กผู้ชาย ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัดทุกวัด ซึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่มีผีอีสันเหียน มาทำร้ายเด็กหรือผู้ชายก็จะทำพิธีบอกกล่าวกัน จึงจะพ้นจากสภาพถูกทำร้ายได้ (ประดิษฐ์ ศิลบุตร, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563) แต่ชาวบ้านไม่ทราบว่าเป็นใครมาจากไหน แต่เชื่อกันว่าหากใครนับถือจะดี ทำมาหากินในหนองน้ำแห่งนี้รุ่งเรืองดี หากใครลบหลู่ ท่านจะถูกหลอก สำหรับคนที่เคยถูกผีแม่เหียนหลอก เล่ากันว่าลักษณะเป็นหญิงแก่ นุ่งผ้าชิ้นสั้น ๆ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “เหียน” ผีแม่เหียนจะหลอกเมื่อกคนนั้นกล่าววาจา หรือกระทำการสิ่งใดที่เป็นลบหลู่ต่อท่าน บางครั้งคนที่ไปหากินที่หนองน้ำแห่งนี้จะบอก กล่าวขออนุญาตจากท่านก่อน แม้กระทั่งการจะเริ่มแห่พระอุปคุต (วาสนา แซ่มสนิท,

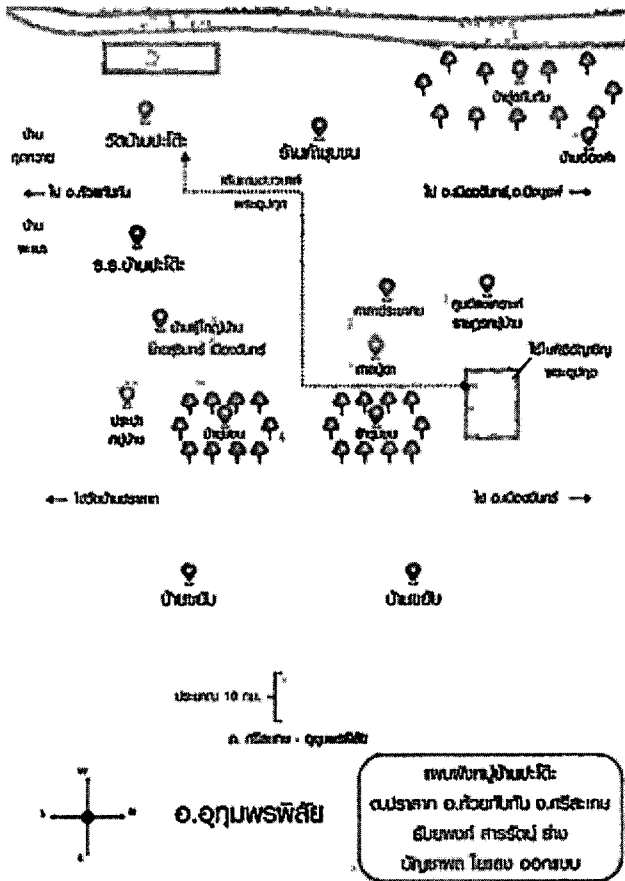
สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563; และเอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 13204, 2550, น.23) และแถบบริเวณทุ่งนา ก็มี “ผีทุ่ง” ซึ่งจัดผีทั้งสองเป็นผีประจำหมู่บ้าน โดยคนที่นี่จะจัดให้มีพิธีการทำบุญกลางบ้านทุกปี โดยจะกระทำในราวเดือนหกและเรียกประเพณีนี้ว่า “บุญกลางบ้าน” และชุมชนนี้ยังมีการดำเนินวิถีชีวิตตามขนบฮีต 12 หรือประเพณี 12 เดือนของชาวอีสานด้วยในที่นี้คือ “ญาพ้อปู่” (ภาษาญ้อเรียกว่า “จูเญรัมย์” (ธนากร พรหมลี, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2563) ประจำอยู่ที่ดอนปู่ตา เดิมเป็นหอเสาเดียว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2534 ได้เปลี่ยนเป็นศาลไม่มีฐานมุงสังกะสี ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ญาพ้อปู่จะรักษารักษาบ้านและชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข (พัชรา ปรากฏเกียรติ, 2556, น.45)

ภาพที่ 6, 7, 8 ธันยพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). *หนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นที่อัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากน้ำและศาลปู่ตาอันเป็นสักการะของคนในชุมชนบ้านปะโด๊ะ และชุมชนใกล้เคียงบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน และอยู่ใกล้เคียงกับศาลาประชาคมหมู่บ้าน [ภาพถ่าย]*

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบ้านปะโด๊ะมีระบบความเชื่อที่มีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนที่มีการกระทำตามประเพณีร่วมกันค่อนข้างมาก และถึงแม้ว่าประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อบางอย่างได้แปรเปลี่ยนหรือไม่ครบถ้วนตามที่เคยทำมาในอดีต แต่การดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมสำคัญ ๆ ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ใน

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านปะโต๊ะย้อมแสดงให้เห็นถึงบทบาท ความหมาย และความเป็นมาของประเพณี พิธีกรรม ในสังคมได้บ้าง อันจะทำให้ผู้เขียนเข้าใจในวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมในการสมโภชการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโต๊ะและงานบุญผะเหวดของคนบ้านปะโต๊ะต่อไปได้

วัฒนธรรมการแก้พระอุปคุตของชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาที่มาและความหมายของวัฒนธรรมการแก้พระอุปคุตพบว่า วัฒนธรรมการแก้พระอุปคุตปรากฏอยู่ตามทุกภาคทั่วประเทศ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2545, น. 11) โดยในพระปฐมสมโพธิกถาระบุว่า พระอุปคุตได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ป้องกันอันตรายเหตุร้ายในงานสมโภชพระสลับ 84,000 องค์ ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสถาปนา โดยพระอุปคุตได้ปราบพญามารที่มารบกวนงานสมโภชจนหมดพยุศ ทำให้งานฉลองสมโภชสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (พระปฐมสมโพธิกถาฉบับพิสดาร, 2531, น.9) ซึ่งพิธีกรรมการบูชาพระอุปคุต เป็นการแสดงให้เห็นลักษณะการมีความร่วมมือกันภายในสังคมกับสถาบันศาสนา คือ ภิกษุสงฆ์ในฐานะผู้ปฏิบัติกับชุมชน ผู้ช่วยเหลือคอยอุปถัมภ์ ซึ่งทั้งสองย่อมได้ประโยชน์ ทั้งสองฝ่าย และให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (दनัย ไชโยธา, 2538, น.13) ความเชื่อ ดังกล่าวทำให้เกิดการสร้างความหมายของการแก้พระอุปคุตในทัศนะของชาวบ้าน ที่เป็น เครื่องเสริมศรัทธาให้ชาวบ้านปะโด๊ะได้ทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุตมารักษางานฉลองต่าง ๆ เช่น งานสมโภชหล่อพระประธานพระพุทธโลกนาถมุนีศรีสัตนาคนหุต งานบุญผะเหวด เพื่อมิให้พญามารหรือความชั่วร้ายหรืออุปสรรคทั้งหลายมารบกวน ซึ่งคติธรรมหลาย ประการที่สะท้อนออกมาจากชุมชนแห่งนี้ก็คือให้เกิดคุณค่าแก่ตนเอง ครอบครัว และ สังคม ใน 3 ด้าน คือ คุณค่าการให้ทาน (ทำบุญ) คุณค่าด้านความสามัคคี และคุณค่าด้าน ความกตัญญูกตเวทิต์ ดังกล่าวเป็นการผสมผสานของความเชื่อแบบผี พุทธ พราหมณ์ (สุรินทร์ เมืองจันทร์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563) ซึ่งองค์ประกอบขบวนของชุมชนแห่งนี้ จะต่างจากที่อื่น คือ จะมีบายศรีชั้นหมาก ชั้น 5 ชั้น 8 ประกอบด้วย,และองค์พระอุปคุต ที่ประดิษฐานภายในศาลาการเปรียญวัดบ้านปะโด๊ะนี้มีปฏุมุนหรือจุดที่แสดงถึงความเป็น

ผู้ที่มีบุญญาธิการ 5 จุด คือ บริเวณพระนลาฏ พระหัตถ์ และพระบาท (พระอาจารย์ธรรตน์
ถาวรธมโม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2563)

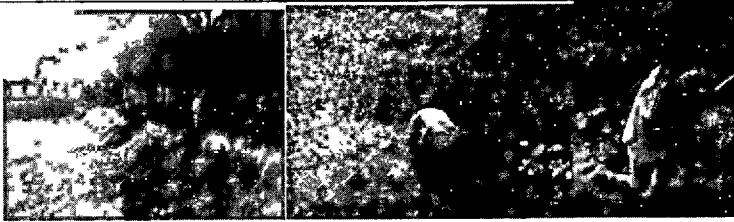

ภาพที่ 9, 10, 11 ธนยพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). ปฏิมากรรมพระอุคุตใน
ขบวนแห่ตามความเชื่อของชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ[ภาพถ่าย]

จากการสนทนากับนายพยุงค์ดี บัวไข อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโต๊ะ ท่านเล่าว่า
พระอุคุตนี้เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์และอภิญญามาก เคยช่วยดูแลและคอยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย
มิให้มาแย่งกรายกับพระเวสสันดรขณะที่พระเวสสันดรมาประทับที่ป่าในเขาวงกตในร่าง
สมณเพศด้วย ทางชุมชนจึงได้ริเริ่มจัดพิธีแห่พระอุคุตขึ้นเพื่อให้ท่านคอยขจัดสิ่งไม่ดี
ที่จะมารบกวนพิธีกรรมการหล่อพระประธานของวัดบ้านปะโต๊ะในครั้งนี้
(พยุงค์ดี บัวไข, สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม 2562) ดังกล่าวน่าจะเป็นความเข้าใจ
คลาดเคลื่อนของคนท้องถิ่น เพราะจากข้อมูลทางวิชาการพบว่า พระอุคุตมีกำเนิดหลัง
พุทธกาล ในเวสสันดรชาดกก็ไม่ปรากฏเรื่องพระอุคุต แต่พระอุคุตจะมีบทบาทในการ
ปกป้องรักษาพิธีทางศาสนาที่ใช้ระยะยาวนาน เช่น สังคายนาและบุญผะเหวด แต่อาจใช้
ในพิธีอื่นที่พระสงฆ์กำหนด (สวิง บุญเจิม, 2540, น. 115) แต่อย่างไรก็ดี ดังกล่าวถือเป็น
การรับรู้เรื่องพระอุคุตในบริบทและทัศนคติของคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะที่เชื่อมโยงกับ
ตำนานพระเจ้าชาติที่ 10 ตามความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งจากตำนานและความเชื่อที่ว่า
พระอุคุตมีที่พักอาศัยกลางสะดือทะเล หมู่บ้านเกือบทุกแห่งจะมีห่ออุคุตถาวรอยู่ข้าง

ศาลาการเปรียญ เมื่ออัญเชิญท่านขึ้นมาแล้วจะให้ท่านสถิต ณ หออุปคุตจนงานบุญแห่เขต (ผเวส) สิ้นสุดลง แต่ที่บ้านปะโต๊ะจะอัญเชิญขึ้นบนเสลี่ยงแห่เลยและมีที่ประทับที่ศาลาการเปรียญวัดบ้านปะโต๊ะ (ประดิษฐาน ศิลาบุตร, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563)

ขั้นตอนแรกนั้นจะมีการอัญเชิญพระอุปคุตลงไปยังกลางสะดือทะเล โดยสมมติใช้หนองน้ำศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่สถิตของปู่ตา อันเป็นที่เคารพสักการะของชุมชนบ้านปะโต๊ะ บ้านขยับ บ้านกุดหวาย บ้านพะเนา และบ้านฮ้อยคำ ใช้เวลาราว ๆ ครึ่งชั่วโมง จากนั้นจึงประกอบพิธีอัญเชิญขึ้นเพื่อไปผจญมาร โดยการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้วกล่าวคำอัญเชิญพระอุปคุต ในสองครั้งแรกผู้มจะทำที่หาพระอุปคุตไม่พบ ประหนึ่งเพราะพระอุปคุตยังไม่ประสงค์จะขึ้นจากน้ำซึ่งเป็นถิ่นพำนักของท่าน พอถึงครั้งที่สามจึงมพบและอัญเชิญขึ้นพร้อมกับเสียง “สาธุ” ของผู้ที่มีารอชมพุทธานุภาพ จากนั้นจึงทำพิธีอัญเชิญขึ้นเสลี่ยงที่ประดับด้วยต้นไม้มิ่งไม้ ดอกไม้ ฉัตรบูชาที่ทำด้วยกระดาษ บริหารทั้ง 8 กาน้ำ รัม ร่องเท้า ธูปเทียน ชั้น 5 ชั้น 8 ชั้นหมากเบ็ง 1 คู่ ฆ้องชัย (สำหรับลั่นระฆังแห่) ตลอดจนเครื่องบูชาต่าง ๆ จากนั้นเข้าขบวนนำ มีการตักน้ำในแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญพระอุปคุตลงไปใส่โอ่งมาเข้าร่วมขบวนด้วย และมีขบวนรำฟ้อนในวันธรรมฮีสานดำเนินตาม ระหว่างการเคลื่อนขบวนจะมีชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธานำน้ำมาสรองค์พระอุปคุตตามรายทาง และเมื่อเชิญขบวนแห่พระอุปคุตถึงบริเวณหล่อพระประธานได้นำองค์พระเวียนขวา 3 รอบพระอุโบสถที่กำลังสร้างใหม่เพื่อประดิษฐานพระประธานองค์ใหม่ จากนั้นลั่นฆ้องชัย 3 ครั้ง และอัญเชิญขึ้นไว้บนหอที่เตรียมไว้ และเมื่อถึงเวลาพระฉันภัตตาหารเช้า ฉันภัตตาหารเพลก็ให้นำไปถวายพระอุปคุตด้วยจนเสร็จงาน

ภาพที่ 12, 13, 14 ฉันทยพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). บรรยากาศขณะที่ใช้วิทยุพระอุปคุตขึ้นจากน้ำท่ามกลางการเปล่งเสียง “สาธุการ” ของผู้คนที่มาร่วมพิธี[ภาพถ่าย]

เมื่อประมวลเรื่องราวความเป็นมาและลักษณะของวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุตของชุมชนบ้านปะโด๊ะแล้ว ผู้เขียนจึงได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปประมวลและวิเคราะห์ให้เห็นถึงนัยของวัฒนธรรมดังกล่าวที่ส่งผลต่อชุมชนในแง่มุมใดบ้างอันจะทำให้เกิดความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นได้ในที่สุด

ภาพที่ 15 ฉันทยพงศ์ สารรัตน์. (2562, ธันวาคม 28). โรงเรียนบ้านปะโด๊ะ หนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น[ภาพถ่าย]

บทวิเคราะห์ : พัฒนาการ ความหมายและบทบาทของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศ
ของชุมชนบ้านปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

1. พัฒนาการของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศของชุมชนบ้านปะโต๊ะ
ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาถึงลักษณะของวัฒนธรรมการแห่พระอุทิศที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต
ของชาวบ้านปะโต๊ะพบว่า เมื่อชาวบ้านปะโต๊ะจะประกอบพิธีกรรมที่สำคัญจะต้อง
อัญเชิญพระอุทิศมาคุ้มครองเพื่อให้งานลุล่วงไปด้วยดี โดยสืบทอดคติในการปราบพญามาร
ที่ทานได้รับนิมนต์ให้ไปปราบ จึงเกิดวัฒนธรรมอัญเชิญพระอุทิศมาคุ้มครองทุกพิธีกรรม
ที่สำคัญ ในที่นี้คือ พิธีสมโภชเททองหล่อพระประธานวัดบ้านปะโต๊ะและงานบุญผะเหวด
ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ความเคารพในพระอุทิศเป็นกรอบให้ชาวพุทธได้ทำความดี คือ
การบูชาอย่างเป็นรูปธรรม เพราะการบูชาเป็นบุญกิริยาวัตถุ (พระอริยานุวัตรเขมจารี
เถระ, 2513, น. 12 และศิราพร ฤ กลาง; และคนอื่นๆ, 2558, น. 9-10) การบูชา
พระอุทิศทำให้เกิดคุณค่าหลายประการ คือ คุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน ศาสนา และ
สังคม โดยการปฏิบัติตามประเพณีที่สืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง คนรุ่นใหม่ได้
เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนทั้งที่เป็นพ่อแม่ หรือเครือญาติ รวมทั้งเพื่อนบ้าน โดยเป็นวัฒนธรรม
ที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันและเป็นสัญลักษณ์
ร่วมทางวัฒนธรรม โดยมีสโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มาร่วมกิจกรรม และเผยแพร่ข้อมูล
กิจกรรมผ่านสื่อออนไลน์ หรือในกรณีที่โรงเรียนบ้านปะโต๊ะได้จัดให้มีหลักสูตรวิชา
วัฒนธรรมท้องถิ่นให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านระบบการศึกษา
ในห้องเรียนของรัฐ แต่ได้ใช้วิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนมาเป็นผู้ถ่ายทอด
ย่อมทำให้เกิดกระบวนการขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง
ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของชุมชนที่ดียิ่งขึ้น ในด้านปัจจัยที่มีต่อการดำรงอยู่ของ

ประเพณี ได้แก่ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมจากงานสมโภชการหล่อพระประธานในเดือนธันวาคม 2562 เป็นครั้งแรก จนถึงงานบุญผะเหวดในต้นเดือนมีนาคม 2563 ที่ผ่านมา รวมถึงยังมีการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น มีการจัดทำเว็บไซต์และเพจเฟซบุ๊กขึ้นมา ย่อมมีส่วนในการช่วยให้ประเพณีดังกล่าวได้เป็นที่รู้จักและเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเด็กรุ่นใหม่ในชุมชนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการสื่อความหมายให้คนภายนอกชุมชนได้รับรู้เรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมการแห่พระอุคุตตามความหมายและความเชื่อของคนท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง ดังกล่าวสัมพันธ์กับเรื่องแนวคิดเทศกาลและงานประเพณี (Festivals and traditions) และแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีประดิษฐ์ (Invented tradition) ที่ว่าเป็นประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงกระบวนการรื้อฟื้นทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ งานประเพณีท้องถิ่นกลายเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ทั่วไป และถูกพัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยภาครัฐในที่นี้คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เข้าไปสนับสนุนท้องถิ่นให้ดำเนินการค้นคว้าและนำเสนอกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยว มีการนำทรัพยากรวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มาใช้เป็นเครื่องมือที่สร้างตัวตนในพื้นที่สาธารณะเพื่อดึงดูดสาธารณชนให้สนใจและเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางสังคม คือ ความภาคภูมิใจแก่คนท้องถิ่น (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2548, น.80) โดยสัมพันธ์กับแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการสร้าง ความหมายจากทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ที่มีคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม และแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแบบสมดุลที่มีคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Value) และการสื่อความหมายที่แสดงตัวตนต่อสาธารณชนของกลุ่มผู้จัดกิจกรรมที่ช่วยสร้างชุดความทรงจำร่วมกันของผู้คน ซึ่งจะ

แตกต่างกันไปตามบทบาทที่ได้รับ อาทิ บางคนภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของผู้แสดง
ฟ้อนรำ อีกคนหนึ่งมีความประทับใจต่อการฟ้อนรำที่สวยงามภายในงานเทศกาลประเพณี
(ธนิก เลิศชาญฤทธิ, 2554, น. 19)

2. ความหมาย บทบาท และปัจจัยที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมการแห่พระอุปัค ของชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

วัฒนธรรมการแห่พระอุปัค เป็นพิธีกรรมอัญเชิญพระอุปัคที่สร้างความเป็นสิริมงคล
ในงานนั้น ๆ โดยมีพระอุปัคเป็นองค์ประธานที่ผจญมารและขจัดความชั่วร้ายต่าง ๆ
ในที่นี้คืองานสมโภชพระประธานและงานบุญผะเหวด โดยวัดบ้านปะโด๊ะ นับเป็นองค์กร
หนึ่งที่มีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ถูกก่อตั้งในปี 2515 (ข้อมูลวัดบ้าน
ปะโด๊ะ, มปป., น. 1) มีการเปิดพื้นที่สาธารณะของวัดให้จัดกิจกรรมประเพณีตามเทศกาล
ต่าง ๆ ชุมชนใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนายึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่บ้านและใช้เป็น
ที่แสวงหาความรู้ทางธรรม รวมถึงความสำคัญของโรงเรียนวัดบ้านปะโด๊ะ สถานศึกษา
ที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ย่อมมีส่วนในการสนับสนุน ทำให้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่น
ถูกถ่ายทอดผ่านทางระบบการเรียนการสอนของรัฐ ในกรณีของนายพยุงค์ศักดิ์ บัวไข
ที่โรงเรียนให้มาเป็นวิทยากรในช่วงโมงหลักสูตรวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้จะมีเวลาการเรียน
การสอนไม่มากนัก แต่อย่างน้อยก็ได้ทำให้เกิดการสืบต่อและถ่ายทอดวัฒนธรรมได้อีก
แบบหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการสร้างคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม เพื่อเป็นการ
สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมให้มีความมั่นใจในการดำเนินพิธีกรรมได้อย่าง
ปลอดภัย และเกิดประโยชน์สูงสุดทางจิตใจภายหลังการหล่อพระประธาน หรืองานบุญ
ผะเหวดเสร็จสิ้น ซึ่งปกติท่านจะมาปกป้องคุ้มครองบุญผะเหวด แต่งานหล่อพระประธาน
จะไม่ค่อยมี แต่ครั้งนี้น่าจะเป็นว่าเป็นงานในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ปกติจะอัญเชิญเฉพาะ
บุญผะเหวดซึ่งทำกันทั่วทั้งภาคอีสาน (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2563)

ภาพที่ 16, 17, 18 ฉันทยพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). พระพุทธรูปโลกนาถมุนีศรีสัตนาคนหุต พระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

ในส่วนปัจจัยภายนอกที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ในอนาคตที่สำคัญ คือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานนอกท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และคนในชุมชนใกล้เคียง รวมถึงการได้รับงบประมาณร่วมสมทบการทำบุญจากภายนอกท้องถิ่นหลากหลายหน่วยงาน เช่น เครือญาติจากสมุทรปราการ ซึ่งดังกล่าวการที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อ และความเข้าใจในความหมายของประเพณีของคนในชุมชน รวมทั้งความเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดจนความเป็นชุมชนที่ยังคงอยู่ยอมนี้อาจมีส่วนทำให้ประเพณีดำรงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 19, 20 ฉันทยพงศ์ สารรัตน์. (2563, มีนาคม 13). พระอาจารย์ธรรรัตน์ ถาวรธมโม และนายพุงศักดิ์ บัวไข ประชาชนท้องถิ่นบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

การศึกษาวัฒนธรรมการแห่พระอุปคุต ทำให้เห็นถึงบทบาทของวัฒนธรรมที่รวมคนและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ ชุมชน

และบุคลากรที่มาร่วมกิจกรรมจากภายนอกชุมชน ภายใต้ระบบความเชื่อทางศาสนา เป็นสิ่งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากครอบครัวและองค์กรอื่นที่นอกเหนือไปจากครอบครัว อันประกอบไปด้วยวัด โรงเรียน กลุ่มสังคมต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นที่ได้มี กิจกรรมร่วมกันในชุมชน จนก่อตัวขึ้นเป็นพลังกลุ่มของครอบครัวและเครือญาติ ของคนในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิต และนำพลังสังคมของตนให้ก้าวต่อไปและดำรง อยู่ได้ แม้จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ต่อไปก็ตาม

ภาพที่ 21, 22 สโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.(2562, ธันวาคม 28). กิจกรรมทำบุญใส่บาตรของสโมสรนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษร่วมกับชุมชนบ้านปะโด๊ะ[ภาพถ่าย]

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา “วัฒนธรรมการแห่พระอุปัชฌ์ : ความหมาย บทบาท และปัจจัย การดำรงอยู่ในชุมชนบ้านปะโด๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่าวัฒนธรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับประเพณีมงคลในท้องถิ่นบ้านปะโด๊ะ เช่น การสมโภชการหล่อพระประธานวัดบ้านปะโด๊ะ งานบุญผะเหวด โดยมีความสัมพันธ์กับ ระบบความเชื่อของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และการนับถือผี โดยงานศึกษานี้ทำให้เห็นถึงความหมายของวัฒนธรรมดังกล่าว

ของคนในชุมชนว่าเป็นประเพณีที่เต็มไปด้วยความเชื่อ อันเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนในท้องถิ่นที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและการนับถือผี เป็นการให้ความหมายของประเพณีจากร่องรอยของความเชื่อที่เกิดขึ้นจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งในครอบครัวและชุมชน ประเพณีที่ต้องยึดถือปฏิบัติ ภายใต้อำนาจเวลาที่ให้ดำเนินการได้ในเฉพาะงานสำคัญ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในประเพณีเพื่อรวมกลุ่มคนทั้งในและนอกชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรม จึงต้องมีการให้ความหมายของประเพณีที่สามารถเข้าใจร่วมกันได้ในนามประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจะเหมือนคล้ายคลึงหรือต่างกันไปก็ย่อมได้ เพราะวัฒนธรรมตามความหมายนี้เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ผู้อื่นรับรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ (กวย/ส่วย) บ้านปะโต๊ะ ตำบลปราสาท อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ ดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัยของงามพิศ สัตย์สงวน (2545) ที่ศึกษาสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งในกรุงเทพมหานคร โดยพบว่าในกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การนับถือผีบรรพบุรุษของคนไทยโซ่งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้นั้น ปัจจัยที่สนับสนุนได้แก่ การปลูกฝังความคิดความเชื่อในการนับถือผีเรือน โดยการใช้กลไกในด้านการจัดทำประเพณีและพิธีกรรมอย่างเคร่งครัดบนฐานะแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเครือญาติที่มีพื้นฐานร่วมในด้านชาติพันธุ์และระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งคนในชุมชนบ้านปะโต๊ะต่างก็อยู่ภายใต้โลกทัศน์ทางความเชื่อและมีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยระบบเครือญาติเช่นเดียวกัน และเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในโครงการได้มีการพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการศึกษาวัฒนธรรมให้กลุ่มสังคมในชุมชนได้ทำความเข้าใจในคุณค่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง ผู้เขียนเห็นควรที่จะดำเนินการให้มีการขยายผลในมิติการวิจัยที่คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมเป็นผู้วิจัยด้วยตนเอง จะทำให้เกิดมิติใหม่ในการเรียนรู้และก้าวสู่งานวิจัยท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น หากรัฐในฐานะคนนอกหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม จะทำการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือคนท้องถิ่นแล้ว ควรให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการโดยชุมชนเองให้เป็นไปตามวิถีชีวิตของ

ชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนที่มีศรัทธาความเชื่อแฝงไว้ในชุมชนไม่ใช่การบงการหรือครอบงำชุมชน อันจะเป็นเหตุให้วัฒนธรรมล่มสลายดังที่ปรากฏในชุมชนอื่น ๆ มาแล้ว (ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (บรรณาธิการ), 2543, น.51) และในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาในมิติพหุวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แทรกซึมอยู่ในท้องถิ่นในสังคมไทย ผู้เขียนมองว่าการศึกษาแนวพหุวัฒนธรรมย่อมจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีในการนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและเคารพในวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมไทยเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) ความสามัคคี ความเป็นพี่น้องกัน และการส่งเสริมความมีจิตอาสา เป็นต้น และอาจนำแนวทางการศึกษารั้วนี้ไปใช้ศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ หรือชุมชนใกล้เคียงต่อไปได้ เช่น ชุมชนบ้านปราสาท หรืออำเภออุบลรัตน์ ที่มีวัฒนธรรมการแห่พระอุคุตเช่นกัน หรือผู้สนใจควรศึกษาประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติม เช่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาในท้องถิ่นกับการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และศึกษาคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านกับสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาสู่แหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบเชิงการท่องเที่ยวเพื่อสร้างโอกาสและมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติ หรือองค์ความรู้หรือนวัตกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ โดยอาจเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบเอกสารหรืองานสร้างสรรค์อื่น ๆ (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2561, น.5; และ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 2563, น.16)

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2562). คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2562. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

แก้ว บุญช่วย. ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

ข้อมูลประวัติวัดปะโต๊ะ. (มปป.). มปป. : มปป..

- คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2561). **คู่มือการประกันคุณภาพ การศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา**. ศรีสะเกษ: คณะฯ.
- คลิฟฟอร์ด เกียร์ช. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช**. แปลโดย อคิน รพีพัฒน์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). **สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชมพูท นาครีรักษ์. (2537). **พื้นฐานอารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- दनัย ไชโยธธา. (2538). **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทองอ่าน ภูงา. **ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ**. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.
- ธนพล วียาสิ่งห์. (2560). **การรับรู้และทัศนคติของชาวภูยกต่อคำว่า ภูยก กวย หรือส่วย : กรณีศึกษาชาวภูยกในจังหวัดศรีสะเกษ : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ธนิก เลิศชาญฤทธิ์. (2554). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ธนศ อารมณ์สุวรรณ. (2548). **การประดิษฐ์สร้างประเพณี : ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน**. **นิตยสารศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1. พฤศจิกายน 2548. หน้า 77 – 83.
- ธนากร พรหมลี. **ปราชญ์ชาวภูยก**. (6 พฤษภาคม 2563). สัมภาษณ์.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2551). **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- เบญจวรรณ นาราัจจ์. (2552). ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน. ขอนแก่น:
ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เบญจวรรณ นาราัจจ์. (2560). พัฒนาการภูมิปัญญาอีสาน : จากความรู้พื้นบ้านสู่
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปัญญา อาจหาญ. ชาวบ้านบ้านปะโด๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (บรรณาธิการ). (2543). คนใน : ประสบการณ์
ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).
- ประดิษฐ์ ศีลาบุตร. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราชญ์จังหวัดศรีสะเกษ. (9 เมษายน 2563).
สัมภาษณ์.
- ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ. (2549).
ศรีสะเกษ: สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย.
- ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ.
(2548). ศรีสะเกษ: สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และสำนักงานวัฒนธรรม
จังหวัดศรีสะเกษ.
- พัชรา ปราชญ์เวทย์. (2556). โครงการชะล่า : การวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยในความ
เชื่อของชาวจังหวัดศรีสะเกษ : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.
ศรีสะเกษ: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- พยงค์กัต บัวไข. อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโด๊ะ. (28 ธันวาคม 2562). สัมภาษณ์.
- พระบุญนาถ อติพโล (กิจเกษม). (2556). ศึกษาความเชื่อเรื่องพระอุปคุตในสังคมไทย.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชา
ศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระปฐมสมโพธิกถาฉบับพิสดาร. (2531). กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น.

พระประพันธ์ สุทฺธจิตโต (กวางลีสสาม). (2548). อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอุปคุตที่มีต่อพิธีกรรมชาวพุทธล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระภัทรพงษ์ นิรุตติเมธิ (มะโนวัน). (2550). ศึกษาอิทธิพลของพระอุปคุตที่มีต่อสังคมชาวพุทธในล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิฑูญ ธรรมโร (ธนานรารัตน์). (2556). วิเคราะห์คติเชิงปรัชญาที่ปรากฏในเรื่องพระอุปคุต. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2513). พระอุปคุตผาบบมาร. กรุงเทพฯ : อักษรทองการพิมพ์.

พระอาจารย์ธนรัตน์ ถาวรธมโม. พระสงฆ์วัดบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์. ผงจืด อธิคมันทะเล. (2520). การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภราดร ศรีปัญญา และคณะ. (2558). ศรีสะเกษจังหวัดของเรา 2 : ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจการคมนาคมและสิ่งแวดล้อม. อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ. (2563). คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พ.ศ. 2562. ศรีสะเกษ: ศรีสะเกษการพิมพ์.

ยา กุดสง. ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

วีระ สุตสังข์. (2545). “กวย” : ชนกลุ่มน้อยจากกลุ่มแม่น้ำโขงถึงกลุ่มแม่น้ำมูล. กรุงเทพฯ: ไปย์เขียน.

วาสนา แคมสนิท. ชาวบ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

วัชรารภณ์ ดิษฐบ้าน. (2557). พระอุปคุต : การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ
ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎี
บัณฑิต). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ศิริชัช พรหมดี, บรรณาธิการ. (2555). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีศรีสะเกษ.
ศรีสะเกษ: สำนักพิมพ์สโมสรศิลปินศรีสะเกษ.

ศิริพร ณ กลาง; และคนอื่นๆ. (2558). ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย.
กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สวิง บุญเจิม. (2540). ตำรากรมรถอีสาน. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

สมชาย นิลอาธิ, และคณะ. (2555). เอือนพื้นถิ่น : วิถีชีวิตและคติความเชื่อใน
ใบลาน. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

สุรินทร์ เมืองจันทร์. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปะโต๊ะ. (13 มีนาคม 2563). สัมภาษณ์.

เอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย 13204 | หน่วยที่ 1-7.
(2550). นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

Author

Mr.Thanyapong Sararat

Social Studies Program, Faculty of Education

Sisaket Rajabhat University 319 Thaipantha Rd., Pho Sub-district,

Mueang Diarict, Sisaket Province 33000

E-mail: hithanyapongs@hotmail.com